

RUS EDEBİYATINDA İDEALLER VE GERÇEKLİK PYOTR KROPOTKIN



HECE
eleştiri

Türkçesi: **Burak Ş. Çelik**

Pyotr Alekseyeviç Kropotkin: (D. 9 Aralık 1842-Ö. 8 Şubat 1921) anar-ko komünist Rus yazar, anarşizm kuramcısı. 9 Aralık 1842'de Moskova'da doğdu. Babası Prens Aleksey Kropotkin, annesi Yekaterina Nikolaevna'dır. Kropotkin Ağustos 1857'de on beş yaşındayken Petersburg'daki Pages Taburu'na katıldı. Bu taburda çoğunluğu soylu sınıftan olan sınıf arkadaşları ile ilişkilerini geliştirmekte zorlandı; taburdan ayrıldığı 1862'ye kadar zamanının büyük bir bölümünü kitap okumaya, mektup yazmaya ve dergi çıkarmaya ayırdı. Pages Taburu mezunlarının Rus ordusunda istedikleri yerde göreve gitme hakları bulunmaktaydı. 1862'de mezun olan Kropotkin Sibiryayı tercih etti. Böylece on yıl sürecek bir gezginlik dönemi başladı.

Sibiryada aldığı görevler Kropotkin'de hükümete karşı bir hayal kırıklığı oluşmasına neden olur. Kropotkin 1865 yılında kendisini tamamen coğrafi araştırmaya adanır. 1867 Nisanında ordudan ayrılır ve Petersburg'a dönerek Merkezi İstatistik Komitesinde çalışmaya başlar. Üniversiteye kayıt yaptırır ama mali sorunlar yüzünden mezun olamaz. 1868-1870 yıllarında zamanını tamamıyla coğrafya çalışmalarına ayırır. 1871'de kamu görevlerinden ayrılır. İmparatorluk Coğrafya Topluluğu ona sekreterlik görevi teklif eder. Bu onun yaşındaki birisi için büyük onur sayılacak bir görevdir; ancak Kropotkin orada yapacağı kariyeri boşa geçirilmiş olarak değerlendirerek teklifi reddeder. 1871 Paris Komününün etkisi ile işçi hareketlerine olan ilgisi artar; işçi hareketleri hakkında daha çok şey öğrenmek için yurtdışına seyahat etmeye karar verir. 1872 Şubat'ta Rusya'dan ayrılarak İsviçre'ye hareket eder. Zürih'e varır varmaz hemen Enternasyonal'in yerel şubesine üye olur. Ancak bir süre sonra daha radikal olan Jura Federasyonu'nun Neuchatel'deki merkezini ziyaret eder. Buradaki izlenimleriyle anarşizmi benimser. Kropotkin 1872 Mayıs'ta Rusya'ya döner, nihilistlerin liderliğindeki Çaykovski çevresi içinde devrimci görüşlerin yayılmasında önemli bir rol üstlenir. 1873 yılında Pyotr Kropotkin tutuklanarak hapse atılır, 1876'da İngiltere'ye kaçar. Burada kısa bir süre kaldıktan sonra İsviçre'ye giderek Jura Federasyonuna katılır. 1877'de Paris'e gider, burada sosyalist hareketin başlatılmasına katkıda bulunur. 1878'de İsviçre'ye döner, Jura Federasyonunun devrimci gazetesi *Le Révolté*'ye yazılar yazar. 1881'de, Çar 2. Alexandr'ın suikasta uğramasından kısa bir süre sonra Kropotkin İsviçre'den sınır dışı edilir. Thonon (Savoy)'da kısa bir süre kaldıktan sonra Londra'ya gider. Burada bir yıl kadar kaldıktan sonra 1882'nin sonlarına doğru tekrar Thonon'a döner. Burada Fransız hükümeti tarafından tutuklanır. Lyon'da yapılan duruşmada Enternasyonal

üyeyi olduğu gerekçesiyle beş yıl hapis cezasına çarptırılır. 1886'da serbest bırakılınca Londra'ya yerleşir. Aynı yıl Sibirya'ya sürgün edilen kardeşi Alexandr intihar eder.

1890'larda zamanının çoğunu yazmakla geçirir, kitaplarında anarşist-komünizmi teorisini geliştirmeye çalışır. 1897'de Kanada ve ABD'yi ziyaret eder. Amerikan dergisi *Atlantic Monthly* anılarını basmayı kabul eder. 1901-1909 yılları arasında daha çok Rusça yazılar yazar. 1905 devriminin başarısızlığa düşmesi hayal kırıklığına uğramasına yol açar. 1909'da İsviçre'ye döner, Lena altın madenlerinde 270 işçinin katledilmesi olayının gündeme getirilmesi için çalışır. Ancak bu çabaları Birinci Dünya Savaşı ile kesintiye uğrar. Birinci Dünya Savaşı sırasında işçi sınıfına karşı en büyük tehdit olarak gördüğü Alman emperyalizmine karşı devletlerarası ittifakı destekleyen bir tavır alır. Bu tavrı birçok kişi tarafından sert şekilde eleştirilir. Errico Malatesta gibi pek çok anarşist bu dönemde Kropotkin'den uzaklaşır. Bu tavır en net biçimiyle Onaltılar Manifestosu'nda görülebilir. 1917'de Petrograd'a gider, burada Aleksandr Kerenski hükümetine yardımlarda bulunur. Ancak Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle bu çabaları da sona erer. Pyotr Kropotkin 8 Şubat 1921'de ölü. Bolşevik lider Lenin'in kişisel izni ile Novodevichy mezarlığında anarşistler tarafından büyük bir cenaze töreni düzenlenir. Bu, anarşistlerin kitlesel olarak Rusya'daki son bir araya gelişi olur. Çalışmalarından bazıları şöyledir: 1902 Londra, *Karşılıklı Yardımlaşma (Mutual Aid: A Factor of Evolution)*, 1892 Paris, *Ekmeğin Fethi (The Conquest of Bread)*, *Tarlalar, Fabrikalar ve Atölyeler (Fields, Factories and Workshops)*, *The Great French Revolution*, 1889, *Bir Devrimcinin Anıları (Memoirs of a Revolutionist)*, *Dinle Anarşist!, Gençliğe Çağrı (Appeal to the Young)*, 1889, *Anarşist Ahlak*.

Burak Ş. Çelik 1990'da Elazığ'da doğdu. 2013 yılında Çukurova Üniversitesi Almanca Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Bir dönem Flensburg Üniversitesinde eğitim aldı, Köln'de stajyer öğretmenlik yaptı. Almanya'nın birçok ilinde, Danimarka'da ve İtalya'da bulundu. İyi düzeyde Almanca, orta düzeyde İngilizce, başlangıç seviyesinde Fransızca, Zazaca ve Kürtçe biliyor. Emilee Vigneron'un *Der große Prinz* [Büyük Prens-Küçük Prens Büyürse] adındaki kitabını çevirmiş, bu kitap, Hece Yayınlarından yayımlanmıştır.

**RUS EDEBİYATINDA İDEALLER
VE GERÇEKLIK**

Pyotr Kropotkin

Almancadan çeviren:
Burak Ş. Çelik

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 468

Eleştiri

Orijinal adı

Ideale und Wirklichkeit in der russischen Literatur

©Hece Yayınları

Almancadan Çeviren

Burak Ş. Çelik

Editör

Hayriye Ünal

Birinci Basım

Şubat 2018

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-9556-71-2

Baskı

www.ozyurtmatbaacilik.com

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara Yazışma: P.K. 79

Yenişehir/Ankara T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

Yazarın İngilizce Baskıya Ön Sözü / 9

Çevirmenin Sunuşu / 11

1. BÖLÜM

GİRİŞ RUS DİLİ / 17

Halk Edebiyatının Başlangıcı:Folklor-Şarkılar-Efsaneler / 21

İgor Destanı / 25

Kronikler / 29

Orta Çağ Edebiyatı / 30

Kilisede Bölünme: Avvakum'un Hatıraları / 34

18. Yüzyıl / 37

2. Katerina Dönemi / 42

Mason Hareketi: Politik Düşüncenin İlk Tezahürü / 45

19. Yüzyılın İlk Yılları / 48

Dekabristler / 51

2. BÖLÜM

PUŞKİN-LERMONTOV

Puşkin / 57

Lermontov / 70

Nesir Yazarı Olarak Puşkin ve Lermontov / 78

Aynı Dönemin Diğer Şairleri ve Romancıları: Krylov / 81

Daha Az Önemli Yazarlar / 82

3. BÖLÜM

GOGOL

Gogol / 89

Taras Bulba ve Palto / 93

Müfettiş / 96

Ölü Canlar / 105

4. BÖLÜM

TURGENYEV-TOLSTOY

Turgenyev	/ 121
Tolstoy: Çocukluk ve İlk Gençlik Dönemi	/ 146
Kırım Savaşı Dönemi	/ 148
Gençlik Fikir Arayışında	/ 151
Küçük Hikâyeler-Kazaklar	/ 155
Eğitim Çalışmaları	/ 157
Savaş ve Barış	/ 159
Anna Karenina	/ 165
Dini Kriz	/ 168
Hristiyan Öğretisine Getirdiği Yorum	/ 179
Hristiyan Etiğinin Başlıca Özellikleri	/ 184
Tolstoy'un Son Eserleri	/ 187

5. BÖLÜM

GONÇAROV-DOSTOYEVSKİ-NEKRASOV

Gonçarov	/ 195
Yamaç	/ 208
Dostoyevski	/ 210
Nekrasov	/ 218
Dönemin Diğer Nesir Yazarları	/ 224
Aynı Dönemin Şairleri	/ 231

6. BÖLÜM

TİYATRO

Tiyatro	/ 241
19. Yüzyılın İlk Yılları	/ 245
Griboyedov	/ 246
Moskova Sahnesi	/ 251
Ostrovski: Yoksulluk Ayıp Değil	/ 253
Fırtına	/ 257
Ostrovski'nin Sonraki Dramaları	/ 266

Tarihi Dramalar-A. K. Tolstoy / 269

Diğer Oyun Yazarları / 271

7. BÖLÜM

HALK ROMANCILARI

Halk Romancıları / 277

İlk Halk Romancıları / 279

Geçiş Dönemi / 284

Etnografik Araştırma / 287

Pomyalovski / 290

Reşetnikov / 292

Levitov / 298

Gleb Uspenski / 301

Slatowratsky ve Diğer Halk Romancıları / 305

Maksim Gorki / 309

8. BÖLÜM

POLİTİK EDEBİYAT-SATİR-SANAT ELEŞTİRİSİ- ÇAĞDAŞ ROMANCILAR

Politik Edebiyat / 325

Batıcıların ve Slavyanofillerin Edebiyat Çevresi / 328

Yurtdışında Politik Edebiyat / 333

Çernişevski ve Sowremennik [Çağdaş] / 342

Satir: Saltykoff / 345

Edebî Eleştiri / 349

Tolstoy'un Sanat Nedir? Adlı Yapıtı / 360

Bazı Çağdaş Romancılar / 366

A. P. Çehov / 374

Bibliyografik Notlar / 385

DİZİN / 389

Yazarın İngilizce Baskıya Ön Sözü

Bu kitap Mart 1901'de Boston'da, Lowell Enstitüsünde verdiğim sekiz adet konferanstan oluşmaktadır. Bu konferansları verme davetini kabul ettiğimde önümdeki zorlukları çok iyi biliyordum. Bir ülkenin edebiyatı hakkında konuşmak hiç ama hiç kolay değildir. Hele bir de bu edebiyat dinleyicilere/okuyuculara neredeyse tamamen yabancı ise. Sadece üç-dört Rus yazarın tüm eserleri İngilizceye iyi bir şekilde çevrilmiştir ve bu yazarların bir şiiri ya da romanı hakkında konuştuğumda bu yapıtın ne olduğu hemen anlaşılır.

Zorluklar büyük olsa da görevin kendisi, çabalamaya değerdi. Rus edebiyatı, birbirinden bağımsız edebî düşünceler bakımından oldukça zengin bir kaynaktır. Bu edebiyatta, eski edebiyatlarda aynı ölçüde bulunmayan bir yenilik ve gençlik vardır. Ayrıca ifadeler de ciddi ve yalındır onda. Bu edebiyat, mezkûr ciddiyet ve yalınlığı, özellikle edebî yapaylığı reddedenlere sevdirmek zorundadır. Rus edebiyatı; şiir, roman, drama gibi türler aracılığıyla, nadiren asıl edebiyatla ele alınan ve Batı Avrupa ve Amerikan Edebiyatı'nda da tezahür eden tüm toplumsal ve politik yapıdaki sorunları işleyen bir çizgiye sahiptir. En azından bizim kuşağımızda bu durum böyledir.

Edebiyat, Rusya'dan başka hiçbir ülkede bu kadar etkili bir konumda değildir. Hem edebiyat gençlerin düşünsel gelişimine hiçbir coğrafyada böyle yoğun ve derin bir etki yapmaz. Bu bağlamda Turgenyev'in romanları ve son elli yılda Rus gençliğinin gelişiminde rol oynadığı kabul edilmesi gereken *daba az önemli* yazarlar dikkate alınmalıdır.

Edebiyatın Rusya'da böylesine muazzam bir etki yaratmasının nedeni yeterince açıktır. Son birkaç yıldır, serfliğin kaldırılmasını saymazsak Rusya'da resmî, politik bir yaşam neredeyse yoktur. Rus halkı ülkenin gelişiminde etkin bir paya hiçbir zaman sahip olmamıştır.

Ülkenin ruhu; özlemlerini, millî yaşayışlarını ve ideallerini ifade etmek için şiir, roman, satir ve edebî tenkidi seçmiştir. Rusya'da ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal düşünceleri, Rus toplumunun özlemleri devletin *mavi kitabından* ya da gazetelerin başyazılarından değil ancak sanat eserlerinden ve edebiyattan öğrenilebilir.

Rus edebiyatı gibi bir hayli kapsamlı olan bir konunun yalnız bir kitaptan anlaşılmasını imkânsız bulduğum için nazarı dikkatimi modern edebiyata yönlendirdim. Puşkin ve Gogol'e kadar olan eski yazarları ki bunlar yani Puşkin ve Gogol modern edebiyatın kurucularıdır, daha dar bir çerçevede ele aldım. Sonra şiirin, romanın, dramının, politik edebiyatın ve eleştirinin en önemli ustalarını daha kapsamlı olarak ele aldım ve bu çerçevede görece daha az önemli olan yazarları ise bir grupta toplayarak kısa notlarla verdim. Bahsettiğim bu ikinci kısımdaki yazarların da kendilerine has bir takım hususiyetler sunduklarını ve etraflıca ele alınmaya değer olduklarını gayet iyi biliyordum. Bazı az tanınmış yazarların, kimi zaman belli düşünce akımlarını ünlü yoldaşlarından çok daha iyi tanımladıklarını da biliyordum ayrıca. Fakat ben bu kitapta en azından konunun genel fikrine vakıf olunabilmesi için belli başlı şahsiyetleri incelemeye çalıştım.

Rusya'da edebî eleştiri, hep bu konuda uzmanlaşmış şahıslara bırakılmıştır ve bu kitapta dile getirilen görüşler kaçınılmaz olarak büyük eleştirmenlerimizden Belinski, Çernişevski, Dobrolyubov ve Pisarev'in izlerini taşımakla birlikte onların halefi konumunda olan Mihaylovski, Arseniyev, Skabiçevski, Vengerov ve sair eleştirmenlerin eserlerinin esintilerini de bünyesinde bulundurmaktadır. Biyografik bilgiler sunan, modern Rus edebiyatı hakkında mükemmel bir kaynak niteliğinde olan eserinden dolayı Skabiçevski'ye teşekkür borçluyum.

Ayrıca bu kitabı ilk olarak ve el yazmam ile tashih ettiği için eski dostum Richard Heath'a gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Bromley, Kent

Çevirmenin Sunuşu

Günümüzde insanlığın geldiği noktada ideolojilerin tekdüzeliğe düşmesi, yeni kuşakların apolitik duruşları sık sık ümitsizliğe düşürüyor. Dünya yeniden yapılıyor ve giderek küçülürken politika artık teknolojinin gölgesine girebiliyor. Teknolojinin henüz dal budak salmadığı bir dönemde yetişmiş olan, “Koşullar ile uzlaşmak istemiyoruz. Onlara başkaldırıyoruz. Koşullar üzerimizde ağırlık oluşturuyor, bizi devrimcileştiriyor. Bizi isyana yöneltene şeye uyum sağlamayız. Her türlü uzlaşmayı, hatta tüm mütarekeleri reddediyor ve bu koşullara karşı sonuna kadar mücadele etmek için kendimize söz veriyoruz. Bu bir uzlaşma değildir ve kararlı insan, koşulların kendi kendine değişmesini bekleyerek huzurla uyuma iznini kendine vermez.” diyen Kropotkin ise ülkemizde siyasi görüşleriyle bilindi, bir anarşist olarak onun siyasi fikirlerini biliyor, tanyorduk. Ancak bir anarşistin edebiyata dair düşünceleri de biz edebiyatçılar için elbette önemli. Bugün onu yeniden okumanın başka bir değeri var. Kendi sözleriyle etrafımızı çevreleyen “ön yargılar ormanına balta vuran” bir dâhidir Kropotkin. Anarşistlerin işini tanımlıyor bu sözle ve elinizdeki kitapla edebiyata dair muhteşem bir değerlendirme yapıyor. Rus edebiyatına dair en içeriden, en sahici bilgiler sunuyor. Rus edebiyatını başlangıcından bugüne birçok bilinmeyen konuyu aydınlatarak işliyor. Temiz, sade ve fakat derin analizlerle. Bugüne dek iyi bildiğimiz bir şeyleri tersine çeviriyor yazar. Dostoyevski’de övülen, Gorki’de ise itham edilen bazı şeyleri ters yüz ediyor. Bizi hayran bırakan sızlanma hastalığını gevezelik olarak yorumlayıp bazen taraflı edebiyat denilen

şeyde bir haklılık bulabiliyor.

Rus dili, Rus romanı, Rus destanları, Rus şiiri, Rus tiyatrosu gibi birçok konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyen herkesin başucu kitabı olacak bir kitap bu. İçinde teorik bilgilerin yanı sıra edebî metinler de barındırıyor. Hem Kropotkin; Puşkin'den, Çehov'a, Gorki'ye, Dostoyevski'den, Tolstoy'a, Turgenyev'e kadar bugüne dair bu yazarlara dair bildiğimiz klişe bilgiler dışında bilgiler sunduğu gibi, Türkiye'de pek duyulmamış ancak alanında önemli şahsiyetler olan Nekrasov, Reşetnikov, Çernişevski, Dobrolyubov gibi bir dizi yazar, şair, eleştirmen hakkında da önemli bilgileri esirgemiyor bizden. Rus edebiyatından çeviri yapmak isteyen yayınevlerine âdeta çevrilecek kitaplar listesi sunan bu kitap, Rusça bilenlere de geniş bir okuma listesi sunuyor.

Tüm bu malumatın bilincinde olarak kitabın çevirisini orijinal metne birebir sadık kalarak elimden geldiğince titiz bir çalışma yürüterek yaptım. Kitabı çevirdiğim süreç pek sıkıntılı idi. Trafik kazası geçirdiğimden dolayı çeviriyi yatağa mahkûm olduğum bir dönemde yaptım.

Kitap daha anlaşılır kılınsın ve yaptığımız iş daha net bir biçimde ortaya çıksın diye bu noktada bir takım bilgiler vermeliyim: Çevirmen olarak verdiğim notlar dipnotun sonuna (ç.n.) eklenerek verilmişken yazarın notları için sadece sayılar kullandım. Kitabın sonundaki kitap tanıtım reklamlarını çevirmedim. İçindekiler bölümü birebir çevrilmemiş olup tarafımızca yeniden oluşturuldu. Yazarın her karakter arasında bir boşluk bırakarak verdiği isimleri ve kavramları (örneğin T u r r g e n y e v) tercümede italik biçimde verdim. Metinlerde geçen kitap isimlerinin orijinal adlarını (Almanca) italik verdim, tek eser adlarını ise tırnak içinde aktardım. Ayrıca her eser, dergi adının Almancasından sonra köşeli parantez ([]) içinde ifadenin Türkçe karşılığını verdim. Almandaca birden fazla harf ile ifade edilen ama Türkçede tek bir harfe tekabül eden sesleri Türkçeye uygun olarak verdim (Örneğin tsch = ç; sch=ş; j=y olduğu için Tschernischwsky = Çernişevski). Bunun okumayı kolaylaştıracağını ve okuma temposunu sekteye uğratmayacağını düşünüyorum. Daha önce Türkçeye kazandırılmış eserlerin isimleri bilinen biçimde verilirken Türkçeye çevrilmemiş kitapların isimleri tarafınca

çevrilip okuyucuya sunulmuştur. Şiir, roman, tiyatro eseri vs.den yapılan alıntıları, metinden daha küçük punto ile kitabın aslına sadık kalarak verdim. İndeks orijinalde yoktu, biz tercümeyle özel isim indeksi ekledik.

Son olarak böyle önemli bir kitabı çevirmeyi bana ilk kez teklif eden Hayriye Ünal'a, Rus edebiyatını ilk ağızdan Türk okuyucusunun önüne getirip bırakan Hece Yayınlarına, bir yandan sakat bacaklarıma pansuman yapan, diğer yandan çayımı demleyen, her gün çevirdiğim sayfaları üşenmeden dinleyen eşim Hülya'ya ve kitabın müellifi, "Bazılarının bolluk içinde yüzmesi, başkalarının yoksulluğu üzerinde temelenecektir." sözünün sahibi Pyotr Kropotkin'e bu kıymetli çalışmasından ötürü teşekkür ederim.

Burak Ş. Çelik
Trabzon, 2017

1. BÖLÜM